

ג ל ן ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ר ע
בעריכת נחמה ליברוביץ
שנת העשרים ושש

26

ויצא (תשכ"ז)

כ"ט - ל'
שמות בני יעקב

א. שאלה כללית:

ר' עובדיה ספורנו ל"ה על כן קראה שמו יהודה:
...ונראה שהיו כל אלה שמות של קדמונים, כמו שמצינו קדם לזה... והיו בוחרים
מהשמות הקודמים את הנופלים על לשון המאורע.

אליהו בן אמוזג: אם למסרת (ליורנו תרכ"ב)
ידענו בראיות שלשון לבן ומשפוחתו לשון ארמית כלשון ארמי שלפנינו, ואם כן
כיצד קראו בנותיו לבניהם שמות גזורים משרשי לשון הקדש? אין לך לומר אלא
שנתלמדו מיעקב. וזה שלא כדרך העולם, שאחרי עשרים שנה שור אצל לבן ישמור
לשון אבותיו, ולא זו בלבד אלא שילמדהו לנשותיו עד שתקראה הבנים באותה
לשון. ועל כרחק לומר שמעלת הלשון היא הגורמת, על כן שמרה יעקב ולמדה
לנשותיו ולבניו אחריו בעוררו אצל לבן.

1. היש סגירה בין דברי שני הפרשנים אם אין?
2. מהיכן הראיה ששמות אלה היו קדמונים? (כפי שאומר הספורנו "כמו שראינו קודם לזה").

ב. כ"ט ל"ב ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן
כי אמרה כי ראה ה' בעיני כי עתה יאהבני אישי.

ברכות ז' ע"ב: אמר ר' אלעזר: אמרה לאה: ראו מה בין בני לבן המי. דאלו בן חמי
אע"ג דמדעתיה דבניה (מכר) לבכירותיה (= בכורתו) דכתיב (כ"ה ל"ג) "וימכור
את בכורתו ליעקב" - הוּו מה כתיב ביה? (כ"ז מ"א) "ויששם עשו את יעקב" וכתוב
(כ"ז ל"ו) "הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים!"
ואלו בני אע"ג דעל כרחיה שקליה (לקח) ליה יוסף לבכירותיה מיניה, דכתיב
(דברי הימים א' ה' א') "ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף" - אפילו
הכי לא אקנא ביה, דכתיב (בר' ל"ז כ"א) "וישמע ראובן ויצילהו מידם".

רש"י ד"ה ותקרא שמו ראובן: רבותינו פרשו: אמרה: ראו מה בין בני לבן חמי, שמכר
הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד שלא ערער עליו אלא
שבקש להוציאו מן הבור.

1. ר' יעקב בר' שלמה בן חביב (בעל "עין יעקב") מקשה:
ראוי לעמוד על כונת ר' אלעזר בפרשו, כי ה' ית' שם בפיה
קריאת שם זה (ולא שהיתה כונת לאה לבכורת ראובן ויוסף, שלא
נולד עדיין, אלא כמתבאה שלא מדעת קראה. שם בנה האחד ראובן)
וכבר נתנה לאה שם אמיתי ונכון, באמרה "כי ראה ה' בעיני"
להודות לה' על מה שעבר, כי פתח ה' רחמה אשר בטבעה היתה
עקרה, וזאת הוראה על כשרות לאה שהיתה בעלת אמונה שלמה,
ואם כן - אין צריך לבקש שם אחר לקריאתה שם "ראובן"!

נסה ליטב קושיתו.

2. בעל עיון יעקב (פירוש על "עין יעקב" לר' יעקב ריישר,
נפטר במץ תצ"ג) מקשה: דקרא (כ"ז מ"א) "ויששם עשו" כתוב
אחרי קרא "הכי קרא שמו יעקב" ולמה הקדים את המאוחר?

נסה ליטב קושיתו.

3. בעל ענף יוסף (פירוש על עין יעקב לר' חנוך זודל בן יוסף
נפטר בבאליסטוק תרכ"ז) מקשה:
מנא ליה לר' אלעזר דבפסוק "ויששם" נטר לו שנאה
גם על הבכורה, דלמא רק ערער על הברכה, כיון דבקרא
ד"ויששם", דהיא ראייה על שנטר שנאה, לא כתיב רק
על הברכה?!

נסה ליטב קושיתו!

ג. כ"ט ל"א ותהר עוד בן ותאמר: עתה הפעם ילוח איש אלי, כי ילדתי לו שלשה בנים.
רש"י ד"ה הפעם ילוח אישי: לפי שהאמהות נביאות היו ריוועות שי"ב שבטים יוצאים
מיעקב וארבע ישא, אמרה: "מעתה אין לו פתחון פה עלי, שהרי נטלתי כל חלקי
בבנים".

בעל מנחה בלולה (ר' אברהם מנחם רפא טפורט, איטליה, בפטר בשנת ש"ו 1596)
 ד"ה ילוח אלי אישי: כי עד הנה נהלתי הילדים אחד בימיני ואחד בשמאלי, עתה
 יהיה הכרח לאישי שיסייעני וילוח אלי, שהרי לי שלושה בנים.
 ר' עובדיה ספורנו ד"ה הפעם ילוח: שכבר אני מוחזקת בהיותי רבת בנים, כאמרם ז"ל:
 בתלת זמני (= בשלש פעמים) הוה חזקה.

1. מה קשה לשלש הפרשנים?

2. מה ההבדל העקרוני בגישתם?

ד. ל' כ' זבדני אלוקים אותי זבד טוב הפעם יזבלני אישי.

1. הרכסים לבקעה: כנוי כפול כמו (במד' י"ח) "ועבד הלוי הוא"; (במד' י"ד) ופגריכם אתם" ודומיהם...

מה קשה לו ומה ישובו?

2. רש"י ד"ה יזבלני: ל' זבול-בית מדור מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי, שיש לי בנים כנגד כל בשיר.

שלשה קשיים מיישב רש"י בדבריו אלה. אלו הם?

ה. שאלות בתרגום אונקלוס

1. כ"ט ל"א וירא ה' כי שנואה לאה - ת"א: וחזא ה' ארי שנואת לאה
 ל"ב כי ראה ה' בעיני - " : ארי גלי קדם ה' עלבוני.

הרמב"ם מורה נבוכים א' מ"ח: ... אמנם מה שבא מן "הראיה" מנוחם לה' פרש אונקלוס
 בן פרושים מופלאים, לא התבאר לי כונתו ודעתו והוא - כי במקומות יפרש "וירא
 ה'" - "וחזא ה'" ובמקומות יפרשהו: "וגלי קדם ה'". (פרוש אבן שמואל: במקומות
 אחדים יתרגם "וירא" - וחזא, כל' בשאר ההשאלה בעינה. ובמקומות אחרים יפרשהו
 "גלי קדם ה'" - נגלה הדבר במחיצתו של האלוה, וקצת הרחקת, ההגשמה יש בניב זה)
 אמנם פרשו "וחזא ה'" הוא ראייה מבוטאת על היות "חזא" בארמית משותפת, ושהוא
 מורה על ענין השגת השכל, כאשר יורה על השגת החוש. (אבן שמואל: מה שתרגם "וחזא
 ה'" ולא בניב מרחיק ההגשמה היא ראייה ברורה שמלת חזא בארמית מלה משותפת - כמו
 "ראיה" בעברית, על השגת חוש הראיה ועל ענין השגת השכל.)

ואני תמה, אחר שהענין כן אצלו, על מה ברח מן הקצת ופרשו "וגלי קדם"?

(ותשובת הרמב"ם ע' בעלון הדרכה)

יא"ר: (פירוש קדום על תרגום אונקלוס).

בר' א' ד' וירא אלוקים את האור - וחזא: וכן כל 'וירא' באותן פרשיות...
 ... וזה טעם הפרש תרגום "וירא", כי בכל דבר נראה לבריות לעיין לא יתכן לומר
 בו "גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם", אבל על הדברים שגלב ובעלמים יתכן
 לומר כן...

שד"ל: אוהב גר: ... ודע כי לא היה עיקר כונת אונקלוס להרחיק הגשמות, כי הנה הניח
 (סמות ל"ב) "כתובים באצבע אלוקים" כמשמעו - "באצבע דה'": .. ואין הגשמה
 גדולה מזו. אבל אמתת הענין...; לא מכל הגשמה בכלל ברח, רק מכל הגשמה אשר
 תוכל להשפיל ולהקל כבוד הבורא בעיני העם; והנה מליצת "כתובים באצבע אלוקים"
 אע"פ שיש בה הגשמה היא מליצה נשגבת, תיסיב בעיני השומע ולא תזיק לו אבל
 תועילהו בהגדלת מעלת התורה... ודרך כלל כל לשון "ראיה" תרגמו כמשמעו, כשהוא
 נאמר על דבר הנראה לעינים כמו (שמ' ג') "וירא ה' כי סר לראות", (שמ' י"ב)
 "וראיתי את הים"... כי הראיה, עם היותה התפעלות גשמית איננה פחיתות בעיני
 העם, אבל שבח ומעלה...

אבל במקומות שתרגם "גלי קדם ה'" אז כונתו לכלול גם פנימיות הדברים וסתריהם
 הבלתי נראים. (בר' ל"א י"ב) "כי ראיתי את כל אשר לבן עושה לך" תרגם "גלי
 קדמי" - כלומר הנגלות והנסתרות.

1. הסבר מה ההבדל בין שתי התשובות הניתנות בזה לשאלת
 הרמב"ם! (תשובה נוספת ע' בעלון ההדרכה!)

2. התוכל להסביר את השוני שבתרגום שני הפסוקים שלנו לפי
 אחד משני הפרושים הב"ל?

1. כ"ט ל"ה הפעם אודה את ה' - הדא זמנא אודי קדם ה'
 ל' כ' הפעם יזבלני אישי - הדא זמנא יהא מדורי דבעלי לותי.

אולם

שמות ט' כ"ז חטאתי הפעם - חבית זמנא הדא
 "ס' י"ז שא בא חטאתי אך הפעם - שבוק לחובי ברם זמנא הדא
 בר' י"ח ל"ב ואדברה אך הפעם - ואמלל ברם זמנא הדא

הסבר מהי סיבת השוני בסדר המלים בתרגום?

שלח את תשובותיך לנחמה ליבוביץ קרית משה ירושלים